

JUBILEUMNUMMER

U begint nu onze 50^e Vriendenbrief te lezen. En ook deze 50^e proberen we nagenoeg foutloos aan u te presenteren. Tegen de trend in van de papierloze samenleving hebben wij gemeend een extra dikke Vriendenbrief te moeten samenstellen om het heuglijke feit te vieren, dat wij u over een tijdspanne van 13 jaar hebben voorzien van artikelen. Achtergrondinformatie op cultureel en biografisch gebied, over het Jan Heestershuis, over kunstverzamelingen, over exposities, over de levens van exposanten, over vrienden van Heesters. Dat werd al die jaren op een meer dan voortreffelijke manier verzorgd door de redacteurs Anne-Marie en Jan en met regelmatige bijdragen van Corine Molenaar. Daar staat tegenover het ‘het geworstel met Word’, elke brief opnieuw: het lijkt soms meer een tover- dan een tekstverwerkingspakket omdat de uitkomst van sommige commando’s allerminst zeker is. Gesteund door de zeer positieve reacties die we regelmatig krijgen, hebben we met algemene stemmen besloten om komend jaar met de volgende vijftig te starten! Zo, dit wilde ik u even laten weten. En dan nu de terugblik op 2014.

- Zonder andere tentoonstellingen te onderschatten, was voor de Stichting Vrienden en ik denk ook voor het Museum Jan Heestershuis de tentoonstelling Jakob Smits het hoogtepunt van het afgelopen jaar. Jammer genoeg kwam dit niet tot uiting in de bezoekersaantallen want de topper was wat dat betreft “Bloemen en granaten”. Op de nieuwjaarsreceptie van 5 januari zal Corine over het reilen en zeilen van het Museum zonder twijfel meer vertellen.
- Wat betreft de lezingen wil ik verwijzen naar de bijdrage van Jan Geerts die een terugblik geeft met een indrukwekkende lijst van sprekers.
- In 2014 hebben zich 15 nieuwe Vrienden aangemeld! Aanleiding voor de aanmeldingen zijn de tentoonstellingen maar zeker ook de lezingen waarover menigeen de Stichting roemt vanwege het afwisselende karakter en het hoge niveau ervan.
- Het digitale tijdperk is intussen voor de Stichting een onmisbare realiteit. Intussen kunnen we bijna 70% van onze Vrienden per e-mail bereiken. Het betekent voor ons naast een kostenbesparing ook een enorme tijdsbesparing. Daarom nogmaals een oproep aan degenen die wel beschikken over e-mail maar zich nog niet hebben aangemeld: **meld u digitaal!** Wel wil ik hier herhalen dat de “niet-digitalisten” de service krijgen die ze al jaren van ons gewend zijn.
- Wat betreft de financiën: bij de vraag voor uw bijdrage van 2014 moesten we melden dat 2013 een jaar was met extra hoge uitgaven. U hebt dat ruimschoots goedge maakt met uw extra’s boven de minimum bijdrage. Samen met onze spaarzaamheid in het verleden, hebben we dit jaar een bijzondere aankoop kunnen doen. Met trots kunnen we ons bezitter van de “Noord-brabantsche Wever” noemen. In deze brief leest u daar meer over.

Tenslotte wens ik u, mede namens Anne-Marie Cornelissen en Jan Geerts, heel goede feestdagen en een heel voorspoedig en uitdagend 2015.

Paul van den Acker, voorzitter

de goekamer in het Heestershuis

□ **Het legaat**

Jan Heesters werd geboren in Schijndel op 8 januari 1893. Hij overleed te Schijndel op 25 september 1982. Zijn hele leven woonde hij, eerst met zijn zuster Marie en later met zijn vrouw Maria, in het huis aan de Pompstraat waarin hij was geboren. Kort voor zijn dood overlegde hij met de toenmalige burgemeester Gerard Scholten over zijn testament. Dat is dus inmiddels ruim 32 jaar geleden. In het zicht van het ontstaan van Meierijstad vind ik het goed daarop terug te kijken. In zijn testament is vastgelegd dat zijn huis, tuin en een deel van zijn inboedel aan de Pompstraat 17 aan de gemeente Schijndel wordt nagelaten. Aan het legaat zijn testamentair de volgende lasten en verplichtingen verbonden:

- ◆ Het woonhuis te noemen: Jan Heestershuis
- ◆ Het gelegateerde woonhuis met toe- en aanbehoren en grond geheel aan te wenden en in stand te houden ten dienste van de Schijndelse gemeenschap en omgeving, in die zin dat het huis zo veel mogelijk gehandhaafd moet worden in de stijl en indeling waarin het zich thans bevindt met zoveel mogelijk plaatsing daarin van de gelegateerde kunstvoorwerpen en meubelen en tapijten; en dat daarin ondermeer gevestigd wordt een gemeentelijk museum als

zodanig te gebruiken maar ook te gebruiken voor velerlei culturele activiteiten of exposities in de ruimste zin des woords.

- ◆ Nadrukkelijk wens ik dat de luiken aan mijn woonhuis in deze stijl en kleur gehandhaafd worden.

De Gemeenteraad aanvaardde de nalatenschap en de daaraan verbonden verplichtingen tijdens de vergadering van 12 november 1982. Daarmee werd de gemeente Schijndel eigenaar en verantwoordelijk voor het legaat. Nu is het museum Jan Heestershuis, geheel in lijn met het legaat in het pand gevestigd. En wat zou Jan Heesters geglunderd hebben als hij het Paviljoen had gezien waarmee het Museum in 2007 is uitgebreid en multifunctioneel is geworden.

□ **Zijn huis**

Enkele jaren geleden is een bouwkundig onderzoek uitgevoerd naar het huis in de Pompstraat. Het staat vast dat vooral Jan Heesters veel verbouwd en verfraaid heeft aan het huis. Als liberale kunst is de bouwkunst eeuwenlang een liefhebberij voor heren geweest. Vaak werd een huis, helemaal of gedeeltelijk, ontworpen door de eigenaar. Ook Jan Heesters verbouwde zijn huis naar eigen inzicht. Hij had in de jaren dertig de financiële mogelijkheden en bracht verbeteringen aan die het huis

ook comfortabeler maakten. Zo werd er toen al een centrale verwarming aangelegd. De moderne nieuwe keuken van toen is inmiddels weer verwijderd. Bij de aanleg van het glazen paviljoen in 2006 werd dit gedeelte van het huis verbouwd voor de VVV afdeling. Een huis was ook vroeger een kwestie van status en hoe iemand woonde, bepaalde de positie van de persoon in de samenleving. Jan Heesters verbouwde het huis waarbij het uiterlijk het aanzien kreeg van een patriciërs huis.

□ **Pompstraat 17**

De indeling van een klassiek en deftig huis voor mensen op stand lag tot op zeker hoogte vast: een middengang met zijkamers. Zo is ook het huis van Jan Heesters ingedeeld: links zijn de deuren die toegang geven tot de woonkamer in dit geval de kamer-en-suite met de schuifdeuren, rechts bij binnenkomst de deur naar de zogenoemde goeikamer en rechtsachter de toegang tot de keuken. Achter in de gang met mooie tegels is een klapdeur met daar achter het toilet en een achterdeur voor leveranciers.

□ **De goeikamer**

Een goeikamer of mooie kamer was indertijd een opvallend verschijnsel. De kamer lag zelden aan de achterkant van een huis want het was de bedoeling dat vanaf de straat een glimp kon worden opgevangen van de mooie inrichting en van de welvaart van de bewoners. Vaak hield men een kamer vrij van dagelijks gebruik en richtte deze in als pronkkamer. Het was een woonkamer die alleen bij speciale gelegenheden gebruikt werd. Hier kon het bezoek worden ontvangen of zat men op feestdagen. De rest van de tijd bleef de deur dicht. Er werd geleefd in een andere woonkamer of in een woonkeuken.

Als statussymbool werd de goeikamer ingericht met de mooiste spullen om de verworven welstand te etaleren voor bezoek dat kennis van zaken had of om anderen te imponeren. De beste meubels stonden in deze kamer en aan de muur hingen de duurste schilderijen. Een ontvangst in de goeikamer was eigenlijk alleen bestemd voor mensen van aanzien. J. Greshoff schreef wie dat waren:

*Zo onmiskenbaar ziet men aan hun kleren
Dat zij rechtvaardig zijn, terwijl de plicht
Die eedle lijnen groefde in hun gezicht:
De dominé, de dokter en de notaris
Drievuldig beeld van al wat wijs en waar is.*

Hier in het zuiden was dat natuurlijk vaak niet de dominee maar de pastoor en zijn kapelaans. Een dergelijk gebruik van een kamer kwam voor in deftige huizen maar ook op de grote boerderijen en later zelfs tot diep in de jaren vijftig van de vorige eeuw in de woningen van de middenklasse in een groot deel van Nederland.

□ **Inrichting**

In de goeikamer in het Heestershuis staat nog steeds prominent een groot kabinet in Lodewijk XV stijl. Of in

het Frans: Louis Quinze-stijl. Deze late barokstijl is genoemd naar de Franse koning Lodewijk XV, die regeerde van 1715 tot 1774. Ook in Nederland vinden we vele voorbeelden uit die periode (1740 – 1770). De stijl is speels, licht en asymmetrisch en wordt gekenmerkt door uitbundige en krullerige versieringen. Het kabinet in de goeikamer is vervaardigd van kostbaar gefineerd hout en rust op zware leeuwenpoten. Een kabinet bestaat altijd uit een ladekast met daarbovenop een kast met legplanken. Het bovendeel heeft als een vitrine glas in de deuren. Veilig achter het glas staan de bijzondere stukken zoals Sèvres, Limoges en Chinese borden en beeldjes. Glas, porselein en aardewerk zijn immers kwetsbaar en het kleinste defect vermindert de waarde sterk. Bovenop het kabinet, als puntjes op de i, staan zes goudluster kommen. Samen met de grote kroonluchter boven de tafel hing, het Perzische tapijt op de houten vloer en mooie schilderwerken aan de muur, maakte deze kamer ongetwijfeld een rijke indruk.

□ **Hoekkast**

Jan Heesters en zijn vrouw verzamelden veel kunst en antiek. Alles tezamen vormt het een eclectische verzameling die wij registreerden in de jaren vanaf 1993. Ook de hoekkast die nu om praktische redenen in het atelier onder de trap staat, stond aanvankelijk in de goeikamer. Het bovendeel kan eveneens als een vitrinekast gezien worden. Er staan nu onder andere kostbare middeleeuwse knooppandelaars en glas uit de zeventiende eeuw in. Ook een Russische icoon en beelden worden er vaak in tentoongesteld.

□ **Katholiek**

Als gelovige katholieken hingen Jan en Maria natuurlijk boven de deur van elke kamer een kruisbeeld en/of ernaast een wijwaterbakje. Ook verzamelden ze veel heiligenbeelden, onder andere dat van de heilige Gertrudis van Nijvel, van een bisschop en een ivoren beeld van een abdis. Rechts naast de deur in de goeikamer is een keramisch reliëf opgehangen met de afbeelding van Maria ter Linde uit Uden. In de kamer-en-suite staan twee beelden van de heilige Nepomuk, de heilige van het biechtgeheim.

□ **Familie**

Waar wij nu een foto van een dierbare zouden neerzetten liet Jan Heesters als een bijzondere hommage aan zijn vader die in 1933 overleed, door Albert Verschueren, (leerling van architect Pierre Cuypers), een meer dan levensgrote bronzen buste van zijn vader maken. Ook schilderde Heesters zijn vader tussen de schilderijen van zijn zoon op de manier waarop Manet Theodore Duret had afgebeeld. Jan Heesters zag dit schilderij in Noord Afrika op de Grand Tour die hij in zijn jonge jaren maakte.

Zijn vader Theodorus Heesters was wagenmaker van beroep en na de oorlog kocht Jan Heesters meerdere wagenornamenten die hij in zijn huis ophing, waarschijnlijk als aandenken aan zijn vader. Bovendien

kocht hij van de stadsbeeldhouwer van Amsterdam, Hildo Krop, het bronzen beeld De Wagenmaker.

Dorus Heesters tussen schilderijen van zijn zoon, olieverf 1933

□ **Zuinigheid**

Al dit soort aankopen hebben meer geld gekost dan menigeen zich indertijd kon veroorloven. Mensen die Maria, de vrouw van Heesters, nog gekend hebben, spreken vaak over haar zuinigheid. De Engelsman D.S. Meldrum meldde in zijn reisverslag 'Home life in Holland' dat hij schreef na een bezoek aan ons land in 1911: *'Niemand schaamt zich hier om zuinig te leven. In dit ironische land, waar zoals de bankiers van deze wereld weten, fortuinen zijn opgepot, zijn de salarissen bespottelijk laag.'*

Zuinigheid was in de Nederlandse bovenlaag inderdaad niet iets om je voor je schamen. Er waren tijden dat het gewoon was dat met het gebruikte sop van de was de gang werd geschrobd en de stoep en gevel werden afgesopt. Bovendien was kwistig geld uitgeven iets voor de nieuwe rijke, in de hoop te worden aangezien voor een deftige persoon maar het 'oude geld' wist wel beter.

Hoewel de tijden na de Tweede Wereldoorlog snel veranderden en Nederland een consumentenmaatschappij werd, ging niet iedereen hierin mee. In schrille tegenstelling tot de verhalen over haar zuinigheid staat het feit dat door de diepgelovige Jan en Maria Heesters grote sommen geld overgemaakt werden aan katholieke instellingen. Ook kochten zij dure antieke stukken aan voor hun verzameling.

□ **Verzamelen**

De beroemde 19^e eeuwse ontwerper en denker William Morris schreef eens: *zet alleen in uw huis wat nuttig of in uw ogen mooi is.* Jan Heesters en zijn vrouw hebben zeker hun huis een eigen sfeer gegeven. Door het hele huis aan de Pompstraat stond hun collectie antiek en hingen hun schilderijen, etsen en tekeningen. Zonder twijfel heeft het zintuiglijk plezier dat de verzameling opwekte een belangrijke rol gespeeld. Ook aan de presentatie en de opstelling hebben Jan Heesters en zijn vrouw vast veel genoegen beleefd.

□ **Antiek nu**

Antiek moet altijd in een bepaalde context worden gezien omdat veel voorwerpen nutteloos zijn geworden als gebruiksvoorwerp en nog puur dienen als verzamelobject. Veel bezoekers van het museum vinden de inrichting van het huis nu een feest van herkenning. Het koper, de Friese klok, het tin, de albasten reliëfs, de reliekhouders en alle andere oude stukken doen de tijden van weleer herleven in het Jan Heestershuis.

Toch zullen ideeën over schoonheid, stijl en mode altijd blijven veranderen. Jan Heesters was een verzamelaar zoals verreweg de meeste verzamelaars ook nu nog zijn: mensen die van mooie, kwalitatief goede spullen houden en een oog voor kunst, mooie ontwerpen en goed vakmanschap hebben.

Anne-Marie Cornelissen

Toost tijdens de lunch bij het samenstellen van de 50^e!

□ **Oudheid**

Weven behoort tot de oudste technieken van de mensheid. Er zijn bronnen die veronderstellen dat weven wel 20.000 jaar oud zou kunnen zijn. Misschien is het een kwestie van begripsbepaling omdat vlechten met riet, tenen of biezen ook eigenlijk een soort weven is.

Algemeen wordt aangenomen dat in Egypte vanaf circa 3400 v. Ch. het spinnen en weven van katoen plaats vond. In China is spinnen en weven van zijde vanaf circa 2600 v. Chr. bekend. In 1991 werd in Oostenrijk de ijsmummie Ötzi gevonden. Hij leefde circa 3300 v. Chr., droeg kleding, gemaakt van huiden, maar geen textiel; wel had hij een koperen bijl bij zich!

De Griekse dichter Homerus (800 v. Chr.) bezingt in zijn Odyssee de list van Penelope, de vrouw van Odysseus. Zij laat een heel groot weefgetouw in haar kamer plaatsen waarop zij overdag een fijn weefsel maakt en het vervolgens 's nachts weer uittrekt zodat de lijkwade niet afkomt. Ze had namelijk beloofd dat zij, wanneer het af zou zijn, zou kiezen wie van de vele in haar huis aanwezige vrijers haar nieuwe echtgenoot zou worden. Hoe dat weefgetouw er uit heeft gezien, is onbekend. Wel weten we dat de oudste weeftoestellen bestonden uit een verticaal opgesteld raam waaraan de kettingdraden, de zogenaamde schering, hingen. Die draden werden strak gehouden met stenen die er onderaan hingen.

Uit de middeleeuwen zijn afbeeldingen bekend van horizontale weeftoestellen waarbij de kettingdraden op een rol zitten, zodat langere stukken weefsel kunnen worden gemaakt.

□ **Romeinen en Middeleeuwen**

Spinnen, weven en kleding maken stonden in hoog aanzien en behoorden tot het vrouwelijke domein. Volgens de legende had Romulus, stichter van de stad Rome, de verantwoordelijkheid voor alle weefactiviteiten toevertrouwd aan de vrouwen van de stad. Uit opschriften van graven (te vergelijken met onze bidprentjes) blijkt dat het verwerken van wol als een 'deugd' werd beschouwd. Een voorbeeld uit de 2^e eeuw v. Chr.: ". . . . *prettig was haar manier van spreken en bevallig haar tred. Ze waakte over het huis en maakte wol. . . .*"

Naarmate de welvaart in Rome toenam begonnen de welgestelde vrouwen zich vrijer in de samenleving te bewegen en verschoof (het leidinggeven aan) de textielarbeid in de eerste eeuwen na Chr. naar gespecialiseerde arbeiders en slaven.

Als we vervolgens de Middeleeuwen beschouwen, zien we de massaproductie van textiel ontstaan. Gespecialiseerde handwerklieden, verenigd in gilden, maken nu textiel. Brugge, Douai, Ieper, Gent en later ook Leiden zijn belangrijke steden die in de Middeleeuwen hun welvaart danken aan de textielnijverheid. En dat het elitaire ambacht zoals dat oorspronkelijk in de antieke oudheid bestond, in de loop van de tijd is overgegaan in

loonarbeid, komt bijvoorbeeld tot uiting in het feit dat rond 1270 Gentse wevers en vollers de stad verlaten vanwege de slechte arbeidsvoorwaarden.

In de Noordelijke Nederlanden komt de handel op gang die zal uitmonden in de Gouden Eeuw. De handel gaat gepaard met specialisatie in beroepen die de handelsproducten vervaardigen. Een honderdtal beroepen zijn op een unieke manier samengebracht in "Het Menselyk Bedryf" (1694) van Jan Luiken. In dit boek zijn 100 gravures van ambachten omlijst met een belerende en moraliserende tekst, op rijm afgebeeld. De volgende negen textielberoepen komen daarin naar voren: de Gaarentwynder, de Syreeder, de Wolbereider, de Weever, de Droogscheerder, de Veruwer, de Bleeker, de Borduurder en tenslotte de Tapijtwerker. Hieronder de wever:

De Weever

Ghy die wel op uw handwerck let
Maak toch het Stuck uw's levens net.

Gelyck de weefspool door 't gescheer
Soo vluchtig zijn de levensdagen,
En koomen Eeuwiglyck niet weer:
Dat Elck Sich dan voorsichtich draage:
Is het Leef stuck Recht, of Slecht gedaan
Daar sal Goed, of quaad Loon op staan.

□ **Industrialisatie**

Met de uitvinding van Edmund Cartwright in het begin van de negentiende eeuw gaat ook het weven behoren tot de weldaden van de industriële revolutie. Machinaal aangedreven weefgetouwen doen hun intrede in Engeland en een vijftig jaren later ook in Nederland met name in Twente en het oosten van Noord-Brabant. In die streken woonden veel boeren die in de wintermaanden wat extra's moesten verdienen met weven omdat hun bedrijf in die maanden deels stil lag. Alleen door genoeg te nemen met een zeer laag inkomen, konden ze zich handhaven ten opzichte van de industriële productie. In de tijd dat Van Gogh zijn wevers tekende en schilderde, was de thuiswever al een uitstervend beroep. Wanneer Jan Heesters ongeveer 40 jaar later in 1926 thuiswevers schildert die handmatig de spool op en neer schieten, was het, botweg gezegd, een fossiel beroep geworden maar juist daarom schilderachtig!

□ 1926

In de biografie van Carel Swinkels “Jan Heesters, Schilder te Schijndel” staat over de confrontatie van Heesters met de thuiswevers het volgende:

Maar ook min of meer toevallige omstandigheden confronteerden Jan Heesters bij herhaling met het rijke landschap en de arme, maar zeer authentieke bevolking van zijn geboorteland. Zo ontving hij op zekere dag een brief van dokter Hermans uit Mierlo, met wie hij in Amsterdam jarenlang in hetzelfde pension had gewoond. Hij vroeg of Jan niet eens een echt oud wevershuisje wilde komen schilderen. Ik vond het eigenlijk wel een leuk idee, zegt Jan Heesters. En ik besloot met “De goede Moordenaar”, de trein van Eindhoven naar Helmond, die ook wel “Bello” werd genoemd, op en neer te gaan, om een kijkje te nemen. Maar het liep anders. In het door Hermans bedoelde, minuscule wevershutje, met twee kleine raampjes, bleken drie mensen te huizen. Te weten Fried van den Nieuwenhof, die om de een of andere reden altijd Rombouts werd genoemd en zijn twee zusters. Fried en zijn oudste zuster zaten tegenover elkaar, ieder aan hun eigen weefgetouw. Daartussen zat Sijntje, de jongste zuster, druk bezig met spoelen. Op de dag dat ik aankwam, werd ik meteen binnen genodigd. ‘s Avonds kwamen de boeren uit de omgeving kijken. Ge kunt het geloven of niet, maar als ik ooit de sfeer van Van Gogh heb geproefd, dan was het dáár. Ik ben er dan ook anderhalve maand gebleven, in plaats van één dag. En toen ik na al die tijd in “De goede moordenaar” stapte, stonden ze me alle drie uit te wuiven alsof er hun leven van afhing.

□ Een ‘wever’ op de veiling

In maart jl. kregen wij, Stichting Vrienden, een telefoontje van Corine Molenaar, conservator van het Museum, met de mededeling dat op een veiling van Maastricht een wever van Jan Heesters zou worden geveild. “Ik heb geen geld, willen jullie hem kopen?” “Natuurlijk willen we dat!” Bij het bestuderen van de afbeelding en toelichting op internet, bleek het een wever uit 1926! Voor mij, komend uit een weversfamilie en op ongeveer negenjarige leeftijd voor de eerste keer geconfronteerd met de naam Jan Heesters en meer in het bijzonder met een schilderij van een wever van Jan Heesters, was dit een ultieme uitdaging. Begin jaren vijftig namelijk had mijn vader samen met mijn oudste broer bij Jan Heesters in Schijndel een olieverfschilderij gekocht met een wever achter zijn weefgetouw en een spinster op de voorgrond. Deze wever hing jarenlang in mijn ouderlijk huis. Na het overlijden van mijn vader is het schilderij overgegaan naar mijn oudste broer, waar ik er nog regelmatig van kan genieten. Mijn enthousiasme voor de op de veiling aangeboden ‘Wever’ van Heesters was daarom begrijpelijk.

De veiling in Maastricht was een internetveiling en in de laatste 5 minuten werden nog 7 biedingen gedaan inclusief die van mij! ‘s Avonds om kwart over negen kon ik SMS-en naar mijn medebestuurdersleden en Corine: “Hebbes”.

□ De verborgen meerwaarde I

Tot onze verrassing was achter op het spieraam van de ‘Wever’ een licht beschadigd etiket geplakt met de tekst: TENTOONSTELLING ARTIEN AMICITIAE AMSTERDAM APRIL 1941

Artist: J. HEESTERS. te SCHIJNDEL Noord-Brabant.

Titel: “Noord-brabantsche Wever” olieverf, doek 60 x 75.

Adres voor terugzending: Buffa, 39 Kalverstraat Amsterdam

Hoewel het schilderij in redelijke staat leek, moest het bedoekt worden. Dit is inmiddels gebeurd door Restauratieatelier Jos van Extel. De bijna 90 jaar oude ‘Wever’ gaat nu zijn derde leven in: 15 jaar ‘troetel’ van Jan Heesters, daarna 73 jaar bezit van de familie Beijers (vader en daarna dochter Cecilia) en nu eigendom van de Stichting tot . . . . ?

□ De verborgen meerwaarde II

Wanneer en hoe was het schilderij verkregen en waarom deed iemand zo’n schitterend doek van de hand via een veiling? Dit zijn vragen die bij je opkomen. Het veilinghuis heeft op mijn verzoek het contact tussen de oude eigenaar, in dit geval eigenares, en de nieuwe eigenaar, de Stichting Vrienden, tot stand gebracht. Zij, de eigenares, had het begin jaren zeventig gekregen van haar vader die, werkzaam in de textiel, het zelf op 10 oktober 1941 bij Jan Heesters had gekocht. Nu, in 2014, had ze het wegens gebrek aan belangstelling bij haar kinderen en wegens plaatsgebrek, ter veiling aangeboden. Het bijzondere is dat zij nog in het bezit was van de oorspronkelijke aankoopnota van 10 oktober 1941. Hieronder de nota:

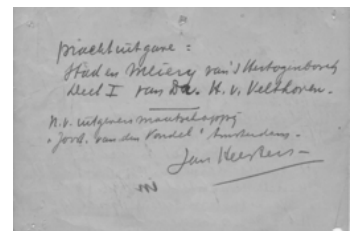
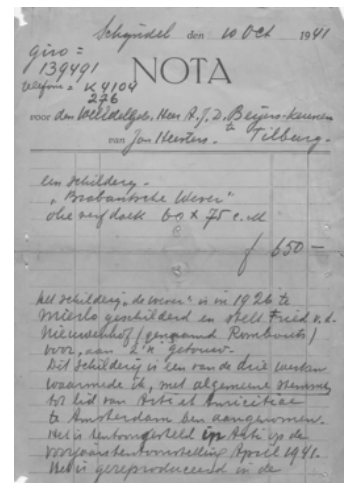
Het schilderij “de wever” is in 1926 te Mierlo geschilderd en stelt Fried v.d.Nieuwenhof (genaamd Rombouts) voor, aan z’n getouw. Dit schilderij is een van de drie werken waarmede ik, met algemeene stemmen tot lid van Arti et Amicitiae te Amsterdam ben aangenomen. Het is tentoongesteld in Arti op de voorjaarsstentoonstelling April 1941.

Het is gereproduceerd in de prachttuitgave:

Stad en Meierij van ‘s Hertogenbosch deel I van Dr. H. V. Velthoven.

N.V. uitgeversmaatschappij ‘Joost van den Vondel’ Amsterdam.

Jan Heesters

Dat Heesters het doek met enorme toewijding en liefde heeft geschilderd, blijkt wel uit een aantal detailleringen

die je kunt vinden bij nadere bestudering van het schilderij. Zo zijn houtsnijwerkversieringen en het bouwjaar (1728) ragfijn op de staanders van het weefgetouw geschilderd. Hoe trots en voldaan hij was, spreekt wel uit de uitgebreide toelichting op de verkoopnota en het onderstrepen van ‘met algemeene stemmen’. Waarschijnlijk heeft hij het met pijn in het hart 15 jaar na voltooiing, verkocht. Ook hier zou je weer de vraag kunnen stellen: waarom?

□ **Een nieuw dierbaar schilderij voor Heesters?**

Na het overlijden van “mijn onwaardeerlijke zuster Marie” op 17 januari 1943, heeft Heesters nog een wever geschilderd. Deze ‘Wever’, in particulier bezit, is in de afgelopen jaren al enige malen in het Museum tentoongesteld.

We lezen wederom in de biografie van Carel Swinkels hoe Heesters zich als kunstenaar verbonden voelde met wevers.

Ik moest lessen blijven geven aan het Sint Janslyceum en weten dat thuis alle vluchtelingen en onderduikers naar behoren werden verzorgd. Mijn troost zocht ik, zoals het

een ouderwetse schilder betaamt, in mijn werk. Ik had al eerder in de Bossche krant gelezen dat in Meerveldhoven een breedwever was ontdekt die helemaal volgens de oude techniek nog lakens weefde en schilderslinnen. Toen ik dat gelezen had, heb ik de fiets gepakt en ben naar Meerveldhoven getrapt. Het was een ware belevenis de man aan het werk te zien en ik ben onmiddellijk begonnen aan een voorstudie. Later ben ik met de lap schilderslinnen, waar breedwever Grard van Herk langzaam maar zeker gestalte op begon te krijgen, steeds op en neer gefietst. Misschien komt het daar wel door, dat ik het nog steeds als een van mijn dierbaarste schilderijen beschouw. Ik was in ieder geval zo trots als een pauw, toen de kritiek het vergeleek met Van Gogh, want andermaal had ik in het wevershuis de sfeer van Vincent geproefd.

U kunt zich voorstellen hoe blij wij zijn met deze aanwinst, zodat het Museum nu zelf over een ‘Wever’ in olieverf kan beschikken.

Paul van den Acker

De ‘Brabantsche wever’ door de Stichting verworven in maart 2014

AGENDA & WETENSWAARDIGHEDEN

Museum Jan Heestershuis 073 - 54 92276

Pompstraat 17, 54 81 BL Schijndel

openingstijden: dinsdag t/m zondag 13.00 uur -17.00 uur.

❖ 25 januari – half mei Antoon Kruysen

- ❖ Het eindbod voor de ‘Brabantsche wever’ was in 2014 in Euro’s exact gelijk aan het aankoopbedrag in 1941 in guldens!! In 2014 komen daar echter nog wel het opgeld (27%) en de restauratiekosten bij.
- ❖ Volgens het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis is Fl. 650,= in 1941 te vergelijken met een koopkracht van circa €4.500,= in 2014. Dus . . .
- ❖ **maandag 5 januari, 15:00 – 17:00 uur** nieuwjaars-receptie in het Heestershuis. **U wordt, als vriend, hierbij van harte uitgenodigd.**

- ❖ Bezoek onze website www.vriendenjanheesters.nl: u ziet dan hoe voortreffelijk Thomas van Engelen deze telkens actualiseert.

❖ Met dank aan onze sponsors:

- *De Mooi Schijndel krant*
- *Restauratie-atelier Jos van Extel*
- *Frans van de Heuvel, lijstenmaker*
- Napoleons kerkje ter beschikking gesteld door *Woudstra Architecten*

GREEP UIT VIJF JAREN LEZINGEN IN HET NAPOLEONSKERKJE

In de Vriendenbrief van maart 2010 gaf ik een overzicht van de eerste 25 lezingen die de Stichting in het Napoleonskerkje organiseerde. Inmiddels zijn we bijna vijf jaar verder en staat de teller op vierenveertig. Hieronder doen we een greep uit de laatste negentien lezingen zonder de niet gememoreerden tekort te willen doen.

We verheugen ons op de constant grote opkomst, kennelijk voldoet de lezingencyclus aan een behoefte van onze Vrienden, kunstminnend als zij zijn. Bovendien kan men elkaar van tijd tot tijd onder het genot van een drankje ontmoeten in de gezellige ambiance van het kerkje. Bij iedere lezing schuiven ook andere belangstellenden aan, afhankelijk van onderwerp en spreker, want iedereen is welkom. De bezoekersaantallen variëren tussen vijfenveertig en vijfenzestig. We hadden drie uitschieters naar boven: Seth Gaaikema, Winy Maas en Wim Daniëls.

□ *Peter van den Borne*

In april 2010 was het de schilder Peter van den Borne die ons een kijkje gaf in zijn schilderkeuken en zijn kleurentheorie lardeerde met voorbeelden. Eerder al, in 2003, had hij in het Jan Heestershuis zijn stilleven en magisch-realistische schilderijen getoond in een solo-expositie. Toen we in 2009 hadden gezien hoe hij op TV uitleg gaf over het Magisch Realisme – dit naar aanleiding van de val van de DSB-bank en het bijbehorende Scheringa-museum – vonden we dat hij dat nog maar eens en dan uitgebreider moest doen in ons kerkje. Inmiddels exposeert Van den Borne ook regelmatig in het buitenland via galerie New Art in ‘s-Hertogenbosch (naast het Noordbrabants Museum).

□ *Seth Gaaikema*

In oktober dat jaar bezorgde cabaretier Seth Gaaikema ons een onvergetelijke avond. Na een lange voorgeschiedenis - hij wist niet goed wat hij in het kerkje

kon verwachten - was hij bereid te komen spreken. Tot nog toe is hij de enige spreker die een microfoon wenste te gebruiken in ons kerkje,- hij wilde zelfs een professionele geluidsinstallatie. De beheerder van 't Spectrum, Hans Fassbender, was bereid een complete installatie plus technicus Dirk van de Kroefft aan ons uit te lenen voor deze gelegenheid. Seth is ook de enige van alle sprekers tot op heden geweest die van te voren het kerkje kwam inspecteren. Gaaikema pakte uit met een aantal hilarische verhalen, met name over zijn jeugd, zijn tijd met Wim Kan en zijn ervaringen met Toon Hermans, onder andere in New York. Omdat hij niet zong, had hij de tijd om die verhalen nu, anders dan in zijn shows, in geuren en kleuren te vertellen. Ook droeg hij door hem vertaalde liefdesgedichten van Heinrich Heine voor. Een geweldige avond, Seth was zelf ook enthousiast over de gezellige sfeer en bleef nog lang in het kerkje napraten. Toen ik hem met zijn showattributen naar zijn boerderij in het Lieseind terugbracht, was het al na twaalfen. In april dit jaar belde hij zelf met het voorstel om nog eens in het kerkje op te treden, met zang en muziek. Het mocht er niet meer van komen. Zoals bekend overleed deze warme, virtueuze man op 21 oktober op vijfenzeventigjarige leeftijd.

□ *Eva Rovers*

Na het zien van een prachtige TV-documentaire, gepresenteerd door Eva Rovers, hebben we haar uitgenodigd om haar biografie van Helene Kröller-Müller te komen toelichten. Op 16 mei 2011 was zij onze gast in het kerkje. Om half acht belde ze me dat ze met haar auto voor de kerk stond, maar daar niemand aantrof. Daarna mocht ik haar als rijder vanaf de markt door de poort van het Napoleonskerkje heen loodsen. Ze hield met veel enthousiasme een prachtig opgebouwd en geïllustreerd betoog op hoog niveau. Tijdens de signeersessie in de pauze ging haar boek, dat later de biografie-prijs 2011 in

de wacht zou slepen, vlot over de tafel. Deze talentvolle jonge onderzoekster zagen we enige tijd later op TV terug bij Pauw en Witteman, waar ze over haar nieuwe studie vertelde van het leven en werk van Boudewijn Büch.

□ *Frits Abrahams*

Op 3 oktober was de columnist van de achterpagina van NRC, Frits Abrahams, te gast in het kerkje. Ik haalde hem en zijn vrouw Margriet op in Den Bosch Centraal, waarna ze voor de nacht kwartier maakten in hotelboerderij De Weidonk. Abrahams gaf voor de pauze een inkijkje in zijn columnisten-keuken en na de pauze vertelde hij over een specialisme van hem: de vriendschap tussen Gerard Reve en Simon Carmiggelt. Met zijn verhalende columns treedt Abrahams in het voetspoor van Carmiggelt. Het bestuur had te mijnen huize nog een gezellige nazit, samen met Frits Abrahams en echtgenote. De volgende ochtend lieten onze Amsterdamse gasten zich met veel interesse rondleiden langs vele kunstwerken, niet alleen in Museum Jan Heestershuis, maar ook in het Gemeentehuis.

□ *Jan Brokken*

Een bijzondere avond hadden we op 28 november 2011. Niet alleen vanwege de geweldige spreker Jan Brokken maar ook door de aanwezigheid van pianist Hans Rosenboom, die mooie stukken speelde van Pärt en andere Baltische componisten. Brokken zou immers over zijn 'Baltische zielen' komen vertellen. Dat deed hij begeistert en deskundig. Op ons verzoek ging het over Pärt, de schilders Rothko en Soutine en over beeldhouwer Lipschitz, allemaal 'Baltische zielen' die Brokken in het gelijknamige boek zo uitgebreid geportretteerd heeft. Een bijzondere avond met muziek en een bevlogen spreker. Toen zijn nieuwe boek 'De vergelding' begin vorig jaar uitkwam, aarzelden we dan ook niet om Jan Brokken nogmaals te vragen. Op 2 december daaropvolgend was hij de eerste spreker in onze lezingenserie die voor de tweede keer in ons kerkje 'optrad'. Ook ditmaal wist hij iedereen te boeien met zijn verhaal over een sabotage-aanslag in de oorlog in Rhon, de zoektocht naar de daders en over morele vragen.

□ *Krzystof Dobrowolski*

Op 5 maart 2012 onderwees de van oorsprong Poolse Krzystof Dobrowolski ons over de iconografie in de kunst. Vol vuur legde hij de symbolische betekenis uit van voorwerpen, houdingen, etc. afgebeeld op kunstwerken. Hij betrok het publiek bij zijn uitleg met een vraag- en antwoordspel omtrent de getoonde schilderijen. Het was voor ons aanleiding om hem te vragen voor een cursus iconografie in de kunst in vier dagdelen, dat najaar in 't Spectrum, waar een vijftiental Vrienden van hebben genoten en geleerd.

□ *Winy Maas*

Op 13 juni daaropvolgend was de lezing in samenwerking met de Heemkundekring Schijndel van toparchitect Winy Maas voor ons reden om te verhuizen

naar de Blauwe Zaal van 't Spectrum, waar we liefst meer dan 200 bezoekers mochten ontvangen. Zoals verwacht hield Maas een spetterende rede waarin hij uitgebreid vertelde over zijn Glazen Boerderij. Hij bleek behalve een internationaal gewaardeerd architect ook een zeer begaafd spreker. We wisten hem blij te maken met een ets van Jan Heesters, aan wie hij bijzondere herinneringen heeft (zie ook Vriendenbrief 42).

□ *Wim Daniëls*

Op 30 september 2013 was het taalkenner en humorist Wim Daniëls die voor een werkelijk tot de nok toe gevuld kerkje zorgde. De bijna honderd bezoekers gierden het uit bij zijn grappen en grollen en geestige verhalen. Enkele laatkomers ontkwamen niet aan de gespeelde 'toorn' van Daniëls. Na de pauze werd Daniëls serieuzer en ging hij dieper in op diverse achtergronden van taal en dialect. In de pauze vlogen zijn boeken over de witte tafel. Een zeer geslaagde avond.

□ *Fernand van Gompel*

Op 12 mei dit jaar maakten we een uitstapje naar het Jan Heestershuis om daar Fernand van Gompel te horen spreken over schilder Jakob Smits, dit keer temidden van diens grote schilderijen, een zeer passende entourage dus. Van Gompel bleek een groot kenner te zijn van het werk en het leven van Smits. Door zijn grote, bijna emotionele betrokkenheid bij zijn onderwerp nam Van Gompel de bezoekers voor zich in.

□ *Lex van de Haterd*

Op 13 oktober was het Lex van de Haterd, die in de voetsporen van Jan Brokken trad: ook hij was na zijn lezing in 2004 na precies tien jaar wederom present om ons te vertellen over werk en leven van Hendrik Wiegersma en Jan Engelman. Omdat hij ook de kunstverzamelingen van beide vrienden in zijn lezing besprak en liet zien, kwamen nog tientallen andere kunstenaars ter sprake en werden de bezoekers meegenomen door hun uitgebreide netwerk van kunstenaars. Bij de expositie van die verzamelingen, afgelopen zomer in Museum De Wieg in Deurne, was Lex van de Haterd als gastconservator opgetreden.

□ *Charles de Mooij*

Op 24 november jongstleden was het de directeur van het Noordbrabants Museum, Charles de Mooij, die ons een interessante avond bezorgde. Hij zou twee jaar eerder al naar Schijndel gekomen zijn, ware het niet dat hij vlak voor de lezing naar Lissabon moest afreizen als onderdeel van zijn jacht op werken van Jeroen Bosch voor de komende Bosch-expositie in 2016. Toen werd hij op uitstekende wijze vervangen door adjunct-directeur Fiona Zachariasse-Cawley, die ons vertelde over het vernieuwde museum, dat een half jaar later werd heropend. De Mooij vertelde nu welsprekend over de geschiedenis van het Gouvernementsgebouw, waarin het museum nu gevestigd is, en over zijn geslaagde, soms zelfs hilarische jacht over de hele wereld op werken van

Jeroen Bosch.

□ **Toekomst**

Resultaten uit het verleden bieden zoals u weet, geen garantie voor de toekomst. Als bestuur van de stichting Vrienden zullen we voor onze lezingen naarstig blijven

streven naar een minstens even hoog niveau als u van gewend bent. We zien u graag weer terug in ons onvolprezen Napoleonskerkje dat ons door Woudstra Architecten ter beschikking wordt gesteld!

Jan Geerts

BESPIEGELING OVER KUNST DOOR CORINE MOLENAAR, CONSERVATOR

□ **Kunst en vriendschap**

Dit is de 50^e Vriendenbrief van de Stichting Vrienden van het Museum Jan Heestershuis. 50 brieven met prachtige verhalen over Jan Heesters, Dorus van Oorschot, de collectie en de tentoonstellingen in het museum. De Vriendenbrief biedt bijzondere informatie over het museum, en vooral ook extra verdieping.

Als conservator van het Museum Jan Heestershuis ben ik blij met de Stichting Vrienden van het museum. Met het Bestuur dat intensief meedenkt over het museum en met alle vrienden die een trouwe achterban en actieve “fanclub” van het museum vormen. Wat ons verbindt als vrienden van het museum is de kunst. De kunst van Jan Heesters, maar ook de kunst in de breedste zin van het woord, die naar voren komt in de vriendenbrieven en in de lezingen, georganiseerd door de vrienden. Daarom wil ik u in dit artikel meer vertellen over mijn liefde voor kunst en de betekenis die ik hecht aan kunst.

□ **Liefde voor de kunst**

Mijn liefde voor de kunst is in mijn kinderjaren ontstaan bij een bezoek aan het Park De Hoge Veluwe. Als gezin waren wij niet gewend om naar kunstmusea te gaan. Maar als je dan toch in het Park De Hoge Veluwe bent, dan neem je het Kröller-Müller Museum natuurlijk gewoon even mee. Zo parkeerden wij na een lange fietstocht door de natuur onze witte fietsen bij het museum. En zo gebeurde het dat ik als 10-jarig meisje gefascineerd stond te kijken naar de schilderijen van Van Gogh en van de Impressionisten. Een landschap van de kunstenaar Monet, met rivier en een idyllisch bootje, heeft daarna jaren op mijn slaapkamer gehangen. In reproductie weliswaar.

De kunst raakte bij mij een snaar. Wat fascineerde mij zo? Waarom deed die natuur, geschilderd door Monet, mij op dat moment zoveel meer dan de natuur van de Hoge Veluwe? Waarom boeit kunst zoveel mensen?

□ **Kunst en magie**

Tot de oudste, ons bekende, kunstzinnige uitingen van de mens behoren de grottekeningen in Zuid-Frankrijk en Spanje: donkere grotten met daarin prachtig gekleurde, levendige tekeningen van bison, paarden of mammoeten. Er is in de loop der jaren veel gediscussieerd over de vraag waarom deze grottekeningen zijn gemaakt.

Een gangbare theorie is dat de grottekeningen werden gemaakt vanwege magische en symbolische redenen. Het idee leefde dat als de jager zijn prooi had getekend, hij de macht kreeg over het dier. De afbeelding verbeeldde de werkelijkheid en door het maken van de afbeelding kon je

de werkelijkheid naar je hand zetten. Vanwege deze reden zou er soms een kruis staan op de afbeelding van de mammoet of bizon; de plek werd gemarkeerd waar het dier door een speer geraakt was of geraakt zou worden.

Aan het beeld werd een bepaalde kracht toegekend. Niet zo'n vreemde gedachte als je bedenkt dat ook wij grote waarde kunnen toekennen aan een afbeelding of een voorwerp. Zo vinden wij het ook niet prettig wanneer iemand een foto of een beeld van een geliefde beklad of kapot maakt, ook al weet je dat het je geliefde niet echt iets zal doen. Vanwege de kracht van een afbeelding zien we soms op het journaal mensen de vlag van de vijand vertrappen of verbranden. Op symbolische wijze breng je de vijand op deze manier een slag toe.

In het verlengde hiervan ligt een ander doel: de grottekeningen zouden vanwege religieuze redenen gemaakt zijn. De machtige, sterke dieren stonden in hoog aanzien en juist daarom wilde men ze afbeelden. Uit respect en ontzag voor hun kracht. Kunst, symboliek en religie hebben altijd veel met elkaar te maken gehad. Veel religieuze kunstwerken krijgen pas echt betekenis wanneer je de symboliek kent. En regelmatig wordt in kunst, net als in religie, geprobeerd een antwoord te vinden op universele vragen over het leven.

□ **Kunst en liefde**

Het kan natuurlijk ook zo zijn dat de mens in de prehistorie gewoon een drang voelde om te tekenen wat hij mooi vond. Het verbeelden van de schoonheid van de natuur is iets wat in alle eeuwen en culturen voor komt. Gewoon omdat je geboeid bent door de wereld om je heen, door datgene wat je ziet. Omdat je datgene wat je mooi vindt bij je wilt houden. Zo kan je zeggen dat niet alleen veel mensen liefde voor kunst hebben, maar dat ook de kunst ontstaan is uit liefde.

In de Griekse oudheid ging het verhaal dat de eerste kunstenaar een jonge vrouw uit Korinthe was, heftig verliefd op een jongeman. De man moet echter op reis; zij zullen elkaar voor lange tijd niet zien. Tijdens de laatste nacht dat de geliefden bij elkaar zijn, valt het oog van de vrouw op de schaduw van de man, die het vuur op de muur werpt. Onverschrokken pakt zij een stuk houtskool uit het vuur en tekent de omtrek van de schaduw van de man na op de wand. Uit liefde, als blijvende herinnering aan de man en aan haar gevoelens van die laatste nacht.

Kunst geeft uitdrukking aan je gevoel. Kunst houdt een herinnering vast. Kunst ontstaat vanuit de drang om iets te maken wat er nog niet was. Maar kunst is er ook om door anderen bekeken te worden. Kunst toont de wereld

door de ogen van de ander. En dat is volgens mij de reden dat hij zo fascineert. Je kunt zelf veel zien van de wereld om je heen. Maar de ander ziet weer andere dingen en wijst je op andere dingen. Mooie dingen, en soms ook verschrikkelijke dingen. Door de kunst kun je dat op een bijzondere manier met elkaar delen.

Oscar Wilde heeft ooit gezegd: “Geen enkele kunstenaar ziet de dingen ooit zoals ze zijn. Deed hij dat wel dan was hij geen kunstenaar.” Iedere kunstenaar neemt zijn eigen gevoel, zijn eigen geschiedenis mee in zijn verbeelding van de werkelijkheid. Juist daarom kan een kunstwerk zoveel gevoelens oproepen en kan het je zo verrassen. Kunst geeft betekenis aan de werkelijkheid. “Kunst geeft niet het zichtbare weer, maar maakt zichtbaar”, zei Paul Klee. Veel kunstenaars willen de wereld om hen heen duiden. Zo zeggen kunstwerken niet alleen iets over de kunstenaar, maar ook over de cultuur waarin hij leeft. Dat roept op tot discussie, maar dat verbindt ook mensen met elkaar.

▣ *Arti et Amicitiae*

Ook voor Jan Heesters vormde kunst vaak de basis voor vriendschappen. Hij was bevriend met veel kunstenaars. In 1940 werd hij lid van de kunstenaarsvereniging *Arti et Amicitiae* (voor de kunst en de vriendschap). Door deze vereniging werden en worden tentoonstellingen en activiteiten georganiseerd, waardoor kunstenaars samen kunnen optrekken.

Je werd niet zomaar lid van *Arti*. Door de leden werd gestemd, naar aanleiding van een aantal ingezonden schilderijen van aspirant-leden. Op 31 oktober 1940

kreeg Jan Heesters een brief van Joop Siedenburg, eigenaar van kunsthandel Buffa: “Amice, zoo even telefoneerde ik je, kreeg echter geen gehoor. Ik had je willen meedeelen dat de Jury, bestaande uit 18 Werkende Leden van *Arti et Amicitiae* gisterenmiddag, na keuring van je drie door mij ingezonden olieverfschilderijen, met algemeene stemmen besloot je als lid aan te nemen.” Heesters was hierop bijzonder trots. Op de nota van een schilderij dat hij later verkocht, vermeldde hij dat het betreffende schilderij eraan had bijgedragen dat hij “met algemeene stemmen” (onderstreept door Heesters zelf) was verkozen als lid van *Arti*.

De kunstenaarsvereniging *Arti et Amicitiae* organiseerde niet alleen activiteiten en tentoonstellingen, maar was ook een plek waar gediscussieerd werd over kunst. Bij zo’n keuring van schilderijen bijvoorbeeld. Want, zoals we later lezen in de brief van Siedenburg, het gebeurde niet vaak dat iemand met algemene stem werd toegelaten.

Ook ik heb in dit artikel een bijdrage willen leveren aan het gesprek over kunst. Maar uiteindelijk is kunst er vooral om van te genieten. Zoals Pablo Picasso zei: “Iedereen wil de schilderkunst altijd begrijpen. Waarom dan ook niet het gezang van de vogels? Waarom houden wij van bloemen zonder te vragen wat het betekent?” Het mooiste is misschien wel dat kunst emoties, vragen en ontroering op kan wekken, zonder dat wij precies weten waarom.

*Corine Molenaar
Conservator Museum Jan Heestershuis*

EXPOSITIE ANTOON KRUYSEN

Op 25 januari 2015 vindt de opening plaats van de overzichtsexpositie van het werk van Antoon Kruysen (1898 – 1977). Deze flamboyante schilder was een tijdgenoot van Jan Heesters: vijf jaar jonger en vijf jaar eerder gestorven. Vanaf zijn vijfentwintigste levensjaar woonde en werkte Kruysen, op tien jaar na, in Frankrijk. Wellicht is dat lange verblijf in het buitenland de reden waarom Antoon Kruysen in Nederland ondergewaardeerd is gebleven. Zijn schilderijen zijn kleurrijk, fantasievol, soms expressionistisch, maar vooral origineel. De selectie van ongeveer vijftig werken die nu in ons museum getoond wordt, geeft een goed beeld van zijn oeuvre. Al zijn belangrijke thema’s komen aan bod en is er vroeg, later en heel laat werk te zien.

▣ *Jeugd in de ‘Oude Toren’ naast het kerkhof*

Antoon Kruysen wordt in 1898 in Boxtel geboren als oudste zoon van de bekende schilder Jan Kruysen (1874 – 1938). Diens vrouw Barbara van Dijk brengt liefst 16 kinderen ter wereld. Het arme gezin woont in de laat-middeleeuwse ‘Oude Toren’ in Woensel (Eindhoven). Twee kinderen sterven als ze nog geen jaar oud zijn, twee in 1914 aan difterie. Bij de geboorte van het 16^e kind

overlijden moeder en kind. Het kerkhof bevindt zich vlak achter de ‘Oude Toren’. Hoog vanuit de ‘Oude Toren’ kijkt de jonge Antoon vaak neer op begrafenisstoeien. Zijn hele leven blijft hij begrafenistaferelen schilderen. Bovendien wordt er beweerd dat hij als kleine jongen eens urenlang in een vers gegraven kuil heeft gelegen, voordat hij gevonden werd. De jonge Antoon schildert al op zevenjarige leeftijd en twaalfjarige exposeert hij al op een expositie van het werk van zijn vader in Rotterdam.

▣ *Met vader Jan in Heeze*

Na de smartelijke dood van zijn vrouw en 16^e kind brengt Jan Kruysen de meeste kinderen bij familie onder en gaat hij met Antoon in de schilderskolonie Heeze wonen, waar hij al eerder actief was. In het vroegste werk van Antoon is duidelijk de hand van vader Jan te zien: het is kleurrijk, realistisch en pasteus, met invloeden van Vincent van Gogh.

In 1918 schrijft Antoon zich in aan de Kunstacademie in Rotterdam. Daar leert hij Willy van Berkel kennen, dochter van de fabrikant van de bekende weegschalen en snijmachines. In 1920 wordt hun zoon Pimy geboren, die echter al in 1928 zal sterven. Antoon is heel muzikaal, hij speelt piano en houdt van zang. Hij trekt met Willy en

Pimy naar Genève, ten eerste om te studeren aan het conservatorium aldaar en ten tweede om te schilderen aan de kunstacademie.

□ **Frankrijk**

In Genève exposeert Antoon Kraysen met veel succes. Dan lokt Parijs en in 1923 reeds exposeert hij in het toenmalige mekka van de kunst. In Parijs trekt hij de aandacht, en richt er een atelier in. Dan verhuist hij met zijn gezin naar Dreux, zestig kilometer ten westen van Parijs, maar Kraysen houdt wel zijn Parijse atelier aan. Ongetwijfeld komt hij regelmatig in Chartres, dertig kilometer ten zuiden van Dreux, de stad waar hij het laatste kwart van zijn leven zal wonen. In 1929 organiseert galerie Girard in Parijs een solo-expositie van het werk van Kraysen. Zo hij al niet doorgebroken was, dan in ieder geval nu. Kunstcritici zijn lovend en er worden veel schilderijen verkocht, ook aan diverse musea, zoals het Musée Jeu de Paume in Parijs, musea in Lyon, Reims, Grenoble en het Noorse Oslo. Toen ik in 1995 het splinternieuwe museum van Grenoble bezocht, werd ik verrast door een mooi schilderij van Antoon Kraysen, dat zomaar tussen werk van grootheden als Picasso, Soutine, en Chagall hing!

In 1930 trekt het gezin naar het warme en lichte zuiden, waar Kraysen drie jaar in Aix-en-Provence woont en werkt. In 1933 wordt zoon Bernard geboren, die een internationaal bekende baritonzanger zal worden.

□ **Louck Donné; terug in Nederland**

Niet lang na de geboorte van Bernard verlaat Willy haar man. Antoon Kraysen hertrouwt in 1935 met Louck Donné, een Française. Een jaar later keert hij met Louck terug naar Nederland, waar hij tien jaar blijft wonen en werken op diverse plaatsen in het zuiden: Hoensbroek, Zaltbommel, Oirschot, Vleuten, Eindhoven en Appeltern. In die laatste plaats schildert hij een kruisweg op verzoek van de pastoor. Een kruisweg-schilderij zal te zien zijn in het Jan Heesters-huis.

In deze jaren exposeert de gerepatrieerde Kraysen in

Varken naar de slacht, ca 1940

portretten van excentrieke Brabantse figuren stammen uit deze periode. Op de expositie in ons museum kunt u bijvoorbeeld kijken naar een mooie 'Rommelpotter uit Brabant' (1938), die uit volle borst zingt om wat centjes

Eindhoven, Arnhem, Utrecht en Amsterdam. Diverse Brabantse landschappen, boerderijen, woonwagens, religieuze werken en

te verdienen in de carnavalstijd. Kraysen bezat een groot gevoel voor humor. Opvallend is een schilderij van een korenveld tegen een achtergrond van een donkere boerderij. De korenschoven en het dak van de boerderij lijken in vuur en vlam te staan, - een typisch Antoon Kraysen-werk: niet realistisch maar sfeervol en helemaal Brabant. Evengoed als schrijvers kunnen schilders soms de waarheid liegen!

□ **Voorgoed naar Frankrijk**

Een jaar na de oorlog vestigt Antoon Kraysen zich met Louck definitief in Frankrijk. Eerst tot 1951 in Villemeux, dan tot 1955 in Charpont en daarna tot het einde van zijn leven in Chartres. Regelmatig exposeert hij in Parijs en in zijn woonplaats Chartres. Kraysen overlijdt in 1977, bijna tachtig jaar oud. Het feit dat hij de laatste dertig jaar van zijn leven niet meer in Nederland heeft gewoond, is wellicht de oorzaak van zijn relatieve onbekendheid hier, terwijl hij daarentegen in Frankrijk wel de nodige erkenning heeft ondervonden.

Kraysen bezat een levenslustig en temperamentvol karakter, zijn schilderijen getuigen daarvan. Hij schilderde met snelle, ruige penseelstreken en lette niet op details. Het ging hem om de uitdrukking van een gevoel, van een ervaring, voor hem telde het grote gebaar. Hij had een zwak voor excentrieke figuren als zwervers, zigeuners, muzikanten, woonwagenbewoners, circuscansen, clochards en niet te vergeten dronkelappen. Hij portretteerde ze veelvuldig in kleurrijke, expressionistische schilderijen.

□ **Tragiek van het menselijk bestaan**

Met gevoel voor het tragische en het bespottelijke in het bestaan van de mens penseelde Kraysen zijn doeken, snel, raak, en eigenzinnig. Voorbeelden daarvan zijn ook zijn vele bruidsstoeten, vroeger gebruikelijk op het platteland van Brabant. Steevast liggen figuren dronken op de grond naast lege flessen.

Vaak heeft hij bekende plekken in Parijs geschilderd zoals Montmartre, de Seine met zijn boekenstalletjes en bootjes en de Notre Dame, allemaal in bonte, maar harmonische kleuren.

Zijn handschrift is onmiddellijk te herkennen: op zijn doeken zien we vaak onverwachte maar prachtige kleurentegenstellingen, onbeholpen maar kernachtig 'getekende' personen en details in gedurfde composities. Invloeden op zijn schilderstijlen zijn merkbaar van onder anderen zijn vader Jan, Pablo Picasso, Marc Chagall, Chaim Soutine en Paul Cézanne. De tentoonstelling in het Jan Heestershuis geeft een goed overzicht van het oeuvre van Antoon Kraysen: vrijwel al zijn thema's en genres zijn vertegenwoordigd en er zijn schilderijen te zien uit al zijn levensfasen. Ik wens u veel kijkplezier!

Jan Geerts